İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SİYASAL: Journal of Political Sciences, 27(1): 47–68

DOI: 10.26650/siyasal.2018.27.1.0001
http://jps.istanbul.edu.tr

SİYASAL: Journal of Political Sciences

Başvuru: 23 Ağustos 2017
Kabul: 18 Ocak 2018

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Post Yapısalcı Teori Bağlamında Post-Panoptik Gözetimin Küresel Politikası

Efe Baştürk[1]

Öz

Bu makalenin amacı, yakın dönem gözetim literatürü içerisinde geliştirilen argümanların küresel bağlamını post yapısalcı kuramlar üzerinden tartışmaktır. Makalede öncelikle post yapısalcı kuramın neden günümüz küresel dünyasında devlet refleksini kavramak için uygun bir araç olabileceği tartışılacaktır. Ardından, post panoptik gözetim teknolojileri ve politikalarının incelenmesi yapılacaktır. Son olarak makale, günümüz post panoptik gözetim teknikleri uygulayan bir devlet modelinin post yapısalcı analizine dair önermeler sunacaktır. Makalenin esas amacı, post panoptik gözetim teknikleri aracılığı ile devlet kuramına ilişkin özgün bir bakış açısı geliştirmektir. Post panoptik gözetim aygıtları ve uygulamaları, daha akışkan ve hareketli bir iktidarın işleyiş unsurlarını oluşturmaktadır. Bu nedenle, gözetim iktidarındaki değişim ve dönüşüm, öncelikle iktidar ilişkilerindeki dönüşümleri kapsayacak biçimde tartışmaya açılmalıdır. Post yapısalcılığın bir devlet kuramı olarak tartışılmasının temelinde, küresel boyutta meydana gelen bir olgu yatmaktadır. Bu olgunun temelinde, gözetim uygulamalarının sınır ve mekan aşımı bulunmaktadır. Yeni gözetim uygulamalarının nesneyi her yerde izleyebilme yeteneği, gözetimin küresel ve olumsal vasfını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler

Post panoptikon • Gözetim • Devlet • Post yapısalcılık

Global Politics of Post-Panoptic Surveillance in the Context of Post-Structuralist Theory

Abstract

The aim of this article is to discuss the global context of the arguments developed in the recent surveillance literature through post-structuralist theories. First, an argument is made that the post-structuralist theory can serve as a tool for understanding the state reflex in today's global world. Then, the post-panoptic surveillance technologies and politics are examined. Finally, the article presents suggestions for post-structural analyses of a state performing post-panoptic surveillance techniques. The main goal of the article is to compose an original perspective on state theory through post-panoptic surveillance techniques. Post-panoptic surveillance devices and applications constitute elements for the functioning of a more fluid and active government. For this reason, the change and transformation of the power of surveillance must first be debated to include transformations in power relations. At the base of the discussion is post-structuralism as a theory of the state, a phenomenon that lies in the global dimension. On the basis of this phenomenon, some new surveillance practices surpass borders and spaces as well. For this reason, the ability of new surveillance applications to monitor objects everywhere reveals the global and contingent nature of surveillance.

Keywords

Post panopticon • Surveillance • State • Post-structuralism

1 Efe Baştürk (Dr. Öğr. Ü.), Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Rize, Türkiye. Eposta: efe.basturk@erdogan.edu.tr

Atıf: Baştürk, E. (2018). Post yapısalcı teori bağlamında post-panoptik gözetimin küresel politikası. *SİYASAL: Journal of Political Sciences, 27,* 47-68. http://dx.doi.org/10.26650/siyasal.2018.27.1.0001

©Yazarlar. İstanbul Üniversitesi tarafından Creative Commons Lisansı (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) kapsamında yayımlanmıştır.

Extended Summary

The close relation between surveillance power and the modern state has exceeded in today's post-modern global world. Panopticon as a modern surveillance technique is a projection of the modern state based on territorial domination, but it does not have any theoretical answers for the ways in which a global power that transcends borders functions. For this reason, a theoretical discussion focusing on the present condition of state theory is inevitable and is this study's purpose. According to the basic claim of this study, transformations in surveillance techniques that are functional in today's global world require a fundamental change in state theory. Just as modern state theory can be traced through panopticon, a modern surveillance technique, contemporary postmodern state theory can similarly be explained based on present surveillance techniques that are called "post-panopticon."

Post-panopticon is a very new level that surpasses panopticon, a power technique that is identified with Foucault in surveillance literature. According to this, the power of surveillance is no longer spatial but is a network-power model that transcends spaces. Panopticon, based on the claim of territorial sovereignty of the modern state, reflects the spatial setup of surveillance power. This "spatial power," which is highly prevalent in Foucault, is based on the idea of "enclosed spaces" in the functioning of modern power. "Enclosed space" is a phenomenon that gives concrete content to power while working through dualities. This model of surveillance power, which Foucault observes in prisons, barracks, hospitals, clinics, etc., resembles that of the territorial sovereignty of the modern state because the modern state itself is based on the idea of establishing a certain isolated space while establishing its sovereignty. The territorial sovereignty of the modern state manifests itself by dividing the boundary into two parts, internal and external. And this sovereignty depends on specific surveillance and control techniques which are processed by state in order to perpetuate the division between interior and exterior. For this reason, an important similarity exists between the panopticon based on spatial observation and the modern state established in the center of sovereignty and based on territorial separation.

What happens when we place this theoretical partnership in today's global world? Since the purpose of this study is to address this, it aims to debate the transformation in state theory relationally and functionally at a bilateral level. In other words, the basic claim of this study is that state theory cannot be understood in a normative context alone. For this reason, in this study, a roadmap is sought to conceptualize the theory of state in a functional context and, therefore, some suggestions are made. First, the theoretical plane of trying to position state theory in today's world is carried out with the explanation of post-structuralist arguments. In today's global world, where the modern theory of the state is exceeded the functional scope of power of the state has become more ambiguous. The very reason for this argumentation depends

on a reality that implies that the state has been transformed from being a predictable territorial sovereign to being a more contingent sovereign. For this reason, we need to do away with modern assumptions about the state at the theoretical level.

This is exactly where post-structuralist theories can help us comprehend the transformations of the state in both the functional and theoretical context. The reason is that the post-structuralist theory emphasizes the perpetual and endless contexts of power relations. That is why it can create a suitable way of realizing the contingent functioning of the state in the new global era. The post-panoptic nature of today's surveillance techniques is more contingent, flexible, and "normalized" than the panoptic techniques. We can see the differences between panopticon and post-panopticon in the functioning process. For example, unlike panopticon, post-panopticon forms surveillance relations in a context that transcends space. Thus, anything could become an object of surveillance power. Second, contemporary post-panoptic surveillance techniques dissolve the fact of "frontiers" so that boundaries separating states from one another are shifted from a territorial to a relational concept. A distinction exists in a state model that is based on territorial sovereignty when the states are considered to have transcendental monitoring capabilities. In this new state model, the function of surveillance is ambiguous and borderless. For this reason, transformations in the sovereignty of the state, which is the main subject of the surveillance, should be considered. As a result, this study aims to discuss the transformations in state sovereignty at the center of the changes and transformations in surveillance, which is a specific instrument of power. However, the most important part is that the turning of the state into a more contingent power requires the examination of state theory in a post-structural context because this offers more efficient theoretical tools to conceptualize both the contingent and ambiguous dimensions of contemporary power relations that are the functions of the state.

Post Yapısalcı Teori Bağlamında Post-Panoptik Gözetimin Küresel Politikası

Çağdaş gözetim literatürü içerisinde son yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında, gözetim iktidarı ile bu iktidarın "birincil" faili olan devletin edimsel kapasitesi ve sınırları anlamında önemli dönüşümler meydana geldiği görülmektedir (Boyne, 2000; Gill, 1995; Simon, 2005). Uygulamadaki bu dönüşümleri mercek altına alan literatür her ne kadar bunu devlet-merkezli bir okuma üzerinden gerçekleştirmese de bu dönüşüm üzerinden devleti yeni baştan teorize edebileceğimiz güzergah noktaları saptayabiliriz. Bu noktalar, kısaca, devletin gözetimsel iktidarındaki dönüşüm, yoğunlaşma ve odaklanma hususlarını içermektedir. Gözetimin modern bağlamı olarak addedilen ve Foucault tarafından teorize edilen Panoptikon-merkezli okuma (Castel, 1991; Foucault, 2011a, 2013a, 2013b), devlet gözetimini çoğunlukla teritoryal-mekansal ve jeopolitik bir perspektif üzerinden değerlendirmiştir (Giddens, 2008). Bunun önemli nedenlerinden bir tanesi, devletin modern teorisi ile gözetimin panoptik [modern] uygulaması arasındaki benzerliktir. Diğer bir ifadeyle, kuramsal açıdan "modern devlet" adıyla anılan ve Weber'in ünlü "şiddet tekeli" formülasyonunu muhtevasında barındıran Devlet ile bu kavramsal içeriğe uygun bir şekilde kapalı-mekânsal (*spatial*) örgütlenmiş bir gözetimsel iktidar uygulaması olan Panoptikon arasında mantıksal bir uyum yakalamak mümkündür. Bu uyum, en basit şekilde, devletin teritoryal örgütlenmesi ile panoptik gözetimin mekânsal işleyişi arasındaki benzerlikte çıkarsanabilir.

Foucault'cu teori açısından panoptik gözetim, normallik şemasının dışında bırakılmış "sapma" unsurlarının kapatıldığı ve bu kapatılma üzerinden normalleştirici ve disipline edici iktidarın pratik edildiği bir genel politik ekonominin (Foucault, 2013c, s. 51) tamamlayıcısıdır. Bu politik ekonomi içerisinde toplumsal düzen, normal-anormal ikiliği arasında birtakım stratejiler yoluyla sağlanır. Foucault, modern toplumun topyekun güvenlik toplumuna dönüştürüldüğü evrede gözetimin uygulanma biçimleri ve nedenlerini sorunsallaştırır (Foucault, 2013c, s. 89). Buna göre modern iktidar, norma dayalı şekilde gözetleme ve adlandırmaya dayalı disipliner stratejiler yoluyla toplumun üretkenliğini ve istikrarını sağlamaktadır. Bunu yaparken de toplumsallık ikiye bölünür: bir tarafta normalliğin düzenli şekilde vuku bulduğu üretken mekanlar (fabrika, okul, kışla, vb.); diğer tarafta ise yeniden norma kazandırılması için spesifik bir kapatma teknolojisinin uygulandığı kitlelerin bir arada tutulduğu mekanlar (hapishane, ıslah evleri, klinik, vb.). Foucault'cu teori içerisinde bu panoptik boyut, modern devletin jeopolitik temsili ile benzerlik taşır.

Gözetim üzerine çağdaş literatüre geldiğimizde ise, özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişen teknolojikleşmiş ve küresel kontrol teknikleri ile küresel çapta politik algıyı oluşturan etkileşimler ve eklemlenmeler arasındaki

yakınlığa odaklanarak devlet ve iktidar teorisinin yeni baştan açımlanmaya çalıştığını görmekteyiz (Lyon, 1997, s. 63; Mattelart, 2012, s. 175). Bu yeni literatür, Foucault'cu panoptikon teorisinden ziyade, gözetimsel iktidarın post panoptik evreye doğru ilerlediği tezinden hareket eder. Bu bağlamda; ikilikler üzerinden değil çoklu varyantlar halinde ve spesifik düzeyde çalışan kapatıcı mekanlar yoluyla değil, mekan-aşırı bağlamlara sirayet eden ve son olarak verili norm düzeyinden hareketle iktidar uygulamanın ötesinde normun olumsal üretimi vasıtasıyla daha akışkan ve istisnai bir stratejinin uygulanmakta olduğu bu kuramsal literatür tarafından iddia edilmektedir. Diğer bir deyişle, bu yeni literatür açısından gözetim post panoptik ya da post Foucault'cu bağlamda değerlendirilmektedir. Bu yeni kuramsal izlek içerisinde gözetim, standardize edilmiş normun kapatıcı mekanlar yoluyla tatbik edilmesi ve sonuçta nüfusun üretkenleştirilmesine dayalı disiplin teknikleri ile paralel işleyen bir mekanizma olarak anlaşılmaz. Gözetim, artık, ne ikilikler oluşturarak normsal bir yönetimi inşa edecek olan ne de nüfusu üretkenleştirmek üzerine programlanan bir politik ekonomidir; gözetim, daha ziyade, mekanları bir ağ içinde kat eden ve verili bir normun tatbik edilmesine değil, olması muhtemel bir *olumsallık*[2] düzleminin öngörülebilir kılınması üzerine odaklanan yorumlayıcı bir teknolojidir.

Panoptikon ve post panoptikon arasındaki gözetimsel farklılıklar, öncelikle, gözetimin nedeni ve politik amaç ile kapasiteler göz önünde bulundurulduğunda devlet teorisindeki dönüşümler ile ilgilidir. Bu makale, panoptik gözetime dayalı devlet teorisi ile post panoptik gözetimin uygulandığı bir devlet teorisi arasındaki farklılıkları çözümlemekten ziyade, günümüz post panoptik gözetim iktidarının işlevsel kılındığı bir devlet kuramını post yapısalcı önermeler üzerinden ele almaya çalışacaktır. Post yapısalcı kuramların ele alınma sebebi, devlet teorisinin modern bağlamı üzerinden post panoptik gözetimi kavrayamayacağımıza ilişkin temel önermenin kabulünden kaynaklanmaktadır.

Post Yapısalcı Düşüncenin İçeriği ve Devlet Teorisi İçin Yol Haritası

Yapısalcılığın "mutlaklık" kategorisine karşı eleştirel bir tavır takınmak suretiyle anlamın "eksikliği"ne göndermede bulunan post yapısalcı kuram, ben ve öteki arasında istikrarlı ve düzenlenmiş bir ayrımsal ilişkinin bulunamayacağını öne sürer (Sarup, 2004, s. 9; Saygın, 2010, s. 28). Bu önermenin temel varsayımı, kökenlerini Derrida'da bulabileceğimiz bir yaklaşım olarak "fark" felsefesidir. Fark felsefesi ile Derrida, Batı felsefesinin düşünce tarihinin egemen koordinatlarına sinmiş bir mutlaklık ve Bir-leştirme arzusunu eleştirerek, fark mefhumunun giderilemeyeceğini dile getirir

2 Bu çalışmada olumsallık sözcüğü, iktidarın uygulanışındaki değişimi ve dönüşümü anlamak/anlatmak maksadıyla kullanılmaktadır. Modern panoptik gözetim, hâlihazırda kabul edilmiş risk unsurları üzerine yönelen "düzenleyici" (regulatory) bir iktidar aygıtı iken; post-panoptik gözetim, kodlanmamış olguları bir ağ gibi kat ederek, onlar arasında ilişki kuran ve bu nedenle işleyişi bütünüyle "olumsal" sayılabilecek bir "denetim" (control) iktidarıdır. Panoptik gözetim, verili normun tatbik edilmesiyle ilgili iken; post-panoptik gözetim, riski kodlayacak normdan bağımsız şekilde esnek bir biçimde çalışır. Olumsallık sözcüğüne ilişkin sosyal teorik bir tartışma için bk. Çelebi (1995, s. 24–29).

(Derrida, 1999, s. 51). Modern düşüncenin hakim nosyonu olan ve "ben ve öteki" arasına kati bir hiyerarşi ve farklılık yerleştiren Descartes'çı felsefenin aksine, post yapısalcı felsefe, her şeyden önce özneye içkin bir tamlığın bulunmadığını ve bu nedenle öteki ile ilişkinin kesin sınırlarla ayrımlaşmış hiyerarşik bir ilişki olamayacağını iddia eder.

Özne'nin eksik oluşu ve öteki ile ayrımlaşmış bir mesafenin bulunmayışı, post yapısalcılığın temel önermesidir. Bu önerme ile post yapısalcı kuram, bir taraftan özne ve öteki arasında hiyerarşiyi sorunsallaştırırken, diğer taraftan evrensel bir özne kategorisi ve ötekileştirme hamlesini yapısöküme uğratır. Yapısöküm, Derrida'nın kullandığı bir felsefi ayraç olarak, iki kavram arasındaki yapısal farklılaştırmanın ve hiyerarşinin "doğallaştırılması"nın eleştirisidir (Lüdemann, 2014, s. 26). Bu yöntem, öteki ile olan doğallaştırılmış farklılığı ve hiyerarşiyi kökensel bir eleştiriye tabi tutmak suretiyle yapının istikrarsızlığını vurgular (Derrida, 1982, s. 9). Derrida için önemli olan şey, kendisinde "tamlık" hissi uyandıran ve yolla öteki karşısında belli bir hiyerarşi ve üstünlük zannına kapılan bir öznenin imal edilmesinin koşulu olan yapının istikrarsızlığının çıkartılarak, bu sayede öznedeki eksikliği deşifre etmektir (Derrida, 1982, s. 22). Bilindiği üzere yapısalcılık, özneleşme sürecini belli bir tanımlanabilirlik ve tanınabilirlik düzlemi içinde kurar; bu sayede özneye uyumlu kılınmış bir faillik evreni yapılandırır (Levi-Strauss, 2012, s. 191). Foucault da, özneleşmenin koşullarını daima modern iktidarın düzeneklerine içkin tabiiyet biçimlerinde kavramaya çalışmış ve bu tabiiyet biçimlerinin hem maduniyeti fakat hem de maduniyete özgü ya da madunluğa bağlı bir özgürlüğü içerdiğine dikkat çekmiştir (Foucault, 2011b, s. 63). Şu halde yapı, özneye belirli bir faillik alanı açan ve bu alan içerisinde onu tabii kılma suretiyle özgürleştiren bir bağlam olarak anlaşılmaktadır.

Öznenin yapı içerisinde tanımlanabilirliği ve anlaşılabilirliği post yapısalcı eleştirinin en temel referansıdır. Bu nedenle post yapısalcılık için, anlama ilişkin istikrarsızlığın kökensel mevcudiyetinde, anlamın her daim başka anlamlara eklemlenme zorunluluğunun olduğu söylenilebilir. Buna göre anlam ve varoluş ancak "ilişkisel" olarak türeyebilir ve kavranabilir. Anlamın ilişkisel oluşu, varoluşun tek başına ya da öteki ile ayrımlaşmış bir bağlamda ele alınamayacağının göstergesi olarak sayılır. Bu, hem siyaset felsefesi içerisinde hem de uluslararası ilişkiler teorisi içerisinde devlet ve siyasal kavramlarının incelenmesinde radikal dönüşümler yaratmıştır. Örneğin Todd May, post yapısalcı felsefenin siyasal olanı ele alış biçiminde yaratmış olduğu radikal kırılmayı *biçimsel* olandan *stratejik* olana geçiş olgusunda görmektedir (May, 2000, s.14). Buna göre, siyasal olgular soyut ve normatif olan karşısında pasifize kılınmış edilgenlikler olarak değil, olan ve olabilecek arasında radikal bir ayrımdan ziyade birbirilerine dönüşlülükler içeren boyutlar olarak ele alınmalıdır.

Benzer şekilde, Ashley de uluslararası sistem içerisinde devletin (özne) kuruluş ve varoluş sekanslarını Derrida'cı bir eksende okuyarak, klasik modele dayalı jeopolitik

ayrımlaşmışlık içerisinde devletin anlamlandırılamayacağını öne sürer (Ashley, 1988, s. 243). Bu, tam da post yapısalcı felsefenin koyutladığı gibi özne ve öteki arasındaki ilişkinin "ilişkisel" okunmasıdır: devlet, öteki ile belli maddi ayrımlar (jeopolitik sınır) bağlamında farklılaşması ve bu farklılaşma vasıtasıyla varoluşsal anlamını ve gerçekliğini edinen bir entite değil (Diez, 1999, s. 90), tersine, kendi varoluşsal gerçekliğini öteki ile ilişkilenme yoluyla anlamlandıran bir kavramdır. Burada sınır, her iki kategoriyi birbirinden ilelebet ayıran bir çizgiyi değil, tam aksine birbirilerine dönüşebilme ihtimallerinin olumsal karakteristiğini yansıtmaktadır. Bu olumsallık, devletin politik özne olarak ortaya çıkmasında *eklemlenme* unsurunun etkisini yansıtması bakımından önemlidir. Post yapısalcı kuramın, *anlamın söylemsel inşası* olarak formüle ettiği bu temel varsayıma göre, varlık kategorisi kendiliğinden bir anlam içermez. Bunun siyasal kuram açısından örneklemesini devlet kavramı üzerinden inceleyen Shapiro'ya göre devletler, nesnel bir tehdit işaretlemesi (öteki'yi gösterme veya söylemsel olarak kurma) yoluyla egemenliğini *dil* üzerinden sağlamaktadır (Shapiro, 1988, s.11). Böylece dış politika (öteki ile ilişki) daima "gerçeklik üretimi" yoluyla devlete alan açma ve hatta tanınma ve tanımlanabilme pratiği olarak okunabilir.

Burada post yapısalcı kuramın "eksiklik" üzerine olan vurgusuna ilişkin bir saptama yapmamızda fayda var. Devlet kavramının ilişkisel mahiyetini göz önünde bulundurduğumuzda, daha doğrusu öteki ile olan ilişkide olumsal adlandırmalar zinciri yoluyla kendi varlığını ve bu ilişkinin biçimini ve içeriğini adlandırması, kavramın daima bir eksiklik barındırdığını gösterir. Eksiklik mefhumunun post yapısalcı kuramda tartışılması, anlamın ilişkisel bağlamına olan vurgudan ileri gelir. Örneğin Connoly, varoluşun anlamlandırılması ve tanınması noktasında bir gösterge olan kimliğin temelinde eksiklik bulunduğunu ileri sürer. Bu eksiklik nedeniyledir ki, kimlik ancak öteki ile ilişki yoluyla kurulabilir (Connolly, 1992). Post yapısalcı kuram açısından anlam hiçbir şekilde ontolojik bir düzleme tekabül etmez; keyfi ve olumsaldır. Kimliğin var olma nedeni, benliğin kendini kavrama ihtiyacıdır (Laclau, 2013, s. 85). Ancak bu kavrama düzeyinin ilişkisel olduğu kadar belli bir eksiklik fenomenolojisinden türediği unutulmamalıdır: *evrensel ve tikel arasındaki özdeşleşememe durumu, son kertede tikelin kendinde evrenseli temsil etmesine* bağlıdır (Laclau, 2000, s. 69). Bunun anlamı, kavram, kendi mevcudiyetinde kendi ideali ile mutlak özdeşlik yakalayamayacağı için, bu bağı söylemsel –yani olumsal– olarak üretebilir. Devletin, bu eksikliği söylemsel kurma biçimi *güvenlik* kavramında açığa çıkar: zira güvenlik, devletin, dışsal bir tehdit hissetmek suretiyle kendisini belirli düzeyde anlamlandırması ve bu anlam düzlemi üzerinden dışarısı ile ilişkilenme biçimini yansıtır (Weldes, 1999, s. 10). Devletin bu ilişkiyi güvenlik üzerinden sağlamasının nedeni, kendi varoluşunun ontolojik imkansızlığını kurma çabasından ileri gelir. Diğer bir deyişle, devlet, yapısal ve kurumsal anlamda "var" olsa da, bu varoluşunu somut mevcudiyetin ötesinde bir bağlamda deneyimleme ihtiyacı güder. Bunun anlamı, devlet, ontolojik mahiyette fenomenal deneyimini,

kendiliğini kavrayabileceği bir düzlem içerisinde kavrayabilir. Güvenlik, devletlerin bu fenomenal deneyim ihtiyacına yanıt sağlayan düzlemdir. Devletin güvenlik söylemi yoluyla varlığını sürdürmesi, sınır mefhumunun *pratik edilmesinde* kendini gösterir (Norton, 1987). Sınır mekan-ötesi bağlamlarda kurulan ve devleti var eden söylemsel formasyondur. Zira devlet, sınır mefhumunu, söylem vasıtasıyla belli bir ötekiliği işaret ederek kurar.

Gözetimsel İktidarda Dönüşümler

Modern Devlet ve "Panoptik Akıl"

Gözetim literatüründeki çağdaş trend, panoptikon sonrası bir gözetim mantığının deşifresi üzerine kuruludur (Haggerty ve Lyon, 2014). Post panoptik gözetim teorileri, elektronikleşmiş kontrol ve denetim teknikleri ile "yorumlayıcı" bir stratejinin özgül biçimleri üzerine eğilmektedirler. Panoptikon, gözetimsel iktidarın mekânsal bağlamına ve farklılaştırma üzerine kurulu stratejisine tekabül ederken, post panoptikon bu gözetimsel aygıtın mekan-aşırı işleyişine göndermede bulunur. Mekansallık, tıpkı modern devlet kuramının özgül varyantı olan jeopolitik konumlanma biçimindeki gibi, ayrım ve farklılaşma yoluyla kategorik olarak biçimlenme anlamına gelir (Dandeker, 1994). Diğer bir deyişle, panoptik gözetim, modern devlet kuramının ele alınmasındaki nesnel koşullar ile beraber düşünülmesi gereken bir olgudur. Zira panoptik gözetim, öncelikle, modern devletin spesifik işleyişinin özgül bağlamlarını oluşturan kimi noktaların somutlanması amacıyla devreye sokulan bir teknolojidir.

Modernliğe özgü rasyonalizm arayışı çerçevesinde toplumsal olanın belirli bir ideal çerçevesinde kurgulanarak sosyal hayatın norma uyarlanması gerekliliği, panoptikonu üreten asli ilke olmuştur. Nitekim kavramı ilk kullanan Bentham, bu tekniği bir gözetleme yönteminden ziyade toplumsal hayatın organizasyonu için devletin elinde bulunması gereken temel aygıt olarak nitelendirmişti (Bentham, 2008, s. 11). Foucault da, panoptikon olgusunda bütün bir modern düşüncenin epistemolojik ve politik içeriğini bir arada görmüş ve panoptikon'u modern devlet aygıtının merkezine yerleştirmiştir (Foucault, 2012a, s. 76; 2013b, s. 306). Zira modern devletin bir taraftan jeopolitik konumlanma yoluyla belirli bir *tikellik* kazanması, diğer taraftan da bu tikelliğe özgü bir *istikrarlılık* düşüncesinin atfedilmesi, panoptikon'un ön koşulu olarak düşünülebilir. Çünkü panoptikon, Foucault'cu argümantasyon içerisinde, rasyonalitenin öngördüğü epistemolojik kabul çerçevesinde, dünyayı ikilikler dahilinde düşünen ve buna uygun örgütleyen modern aklın işleyiş biçiminin genel bağlamı olarak kabul edilmektedir. Nitekim modern devletin politik, askeri, hukuki ve bilimsel işleyişine baktığımızda mekânsal kapatma ve ayrımlaştırma tekniklerini ve sürekli ikilikler kurmak suretiyle toplumsal yaşamı birbirilerinden radikal düzeyde farklılaşmış alanlara bölerek yöneten bir devlet aklını görmekteyiz. Panoptikon, salt

bir gözetim aygıtı değil, daha ziyade özgül bir devlet aklının hayata geçirilmesidir (Foucault, 2013c, s.115; Lemke, 2016, s. 229). Devlet aklına sirayet eden bir mantık olarak panoptikon, devletin bir taraftan kendisini jeopolitik düzeyde ayrımlaşmış olarak kurmaya yatkın olmasının, diğer taraftan da devletin, içeride kendisini tikel bir gerçeklik olarak kurmaya imkan sağlayacak ikiliklerin politik-askeri-hukuki-bilimsel yöneticisi olmasının bir biçimidir.

Post Panoptik Gözetim ve "İlişkisel Devlet"

Gözetimin panoptik bağlamı ve onunla ilintili modern devlet teorisi, devletleri kendi mekânsal dünyalarında – kendi tikel bağlamlarında – normatif ele almanın bir biçimidir. Bu teorik mülahaza, devlet kavramını üst-norm olarak değerlendirmek suretiyle olgusallıktan sıyırmayı dener. Panoptik gözetimin modern devlet kuramı içerisinde konumlanışı, devlet olgusunun tüm ikilik düzeylerinden bağımsız, onlara aşkın ve her şeyden önemlisi "doğal" bir gerçeklik düzeyinde sunulmasını beraberinde getirir. Bu teorik varsayım, devleti belirli bir "tamlık" mevkiine oturtmakla kalmaz, aynı zamanda gözetim ilişkisini de aynı oranda doğallaştırır ve ilişkisel bağlamın dışına taşır.

Post panoptik gözetimin panoptikon'dan "kopuş" olarak formüle edilebilmesinin ve daha önemlisi bu kopuşun devlet merkezli bir iktidar teorisi içerisinde radikal bir kırılmayı temsil etmesinin varsayımsal ön koşulu, devleti ve ona bağlı gözetimsel iktidar ilişkisini yeni baştan ele almaktır. Post panoptikon'un özgüllüğü, yalnızca elektronikleşmiş ve sanal ortama aktarılmış denetim ve takip sistemlerinin yoğunlaşması ve çoğalması ile değil, bu sistemlerin "politik" açıdan sorunsallaştırılmasıyla anlaşılabilir (Bigo, 2008; Rose, 1999). Panoptikon'daki politik bağlam, devletin kendi jeopolitik kapalılığı ile uyumlu biçimde işler kılınan ve bir güvenlik programı olarak daha çok ulusal düzeyde işlevsel kılınmış bir idare mantalitesine dayalıydı. Bu mantalitenin *kapalı* bir panoptik aygıtta temsil edilmesinin en önemli nedeni, devletin dışarı ile olan ilişkisindeki sınırlılık ve bu sınırlılığın epistemik bir önkabul olarak türetilmesidir. Diğer bir deyişle panoptikon, devlet aygıtına bağlı gözetimsel iktidarın kapalı ve sınırlı bir ulusal mekan ölçeği dahilinde işlemesinin ve yalnızca spesifik düzeyde sorunsallaştırılan verilere odaklanmasının bir yansımasıdır (Giddens, 2008, s. 245). Bu gözetim aygıtının asıl işlevi, normun evrenselliğinin sağlamasının yapılabilmesi maksadıyla norm-dışı öğelerin görünür kılınmaları ve bu görünürlük üzerinden spesifik işlevlerle donatılmış mekanlarda kapatılarak normun sağlama alınmasıdır. Normun ikilikler üzerinden sağlama alınması ile devletin gözetimsel aygıt üzerinden evrenselliğini muhafaza etmesi, olgusal düzeyde belli bir ortaklığa işaret eder. Her ikisinde de evrensel olan ile özdeşleşmiş kategori, radikal farklılaşmışlığı ve tikelliği üzerinden anlaşılır.

Post panoptikonda ise iki açıdan bu panoptik bağlamdan farklılaşma görülür: birincisi, post panoptikon, devlete ait gözetimsel iktidarın "mobil" veçhelerine

odaklanır (Armstrong, 1999). Panoptikon'daki gibi mekânsal bağlamda belirli ikilikler üzerinden ayrımlaştırma üzerine kurulu yönetim stratejisi yerine, daha olumsal kategoriler gözetimin nesnesine dönüştürülür (Castells, 1989). İkincisi, bunun ön koşulu olacak biçimde, gözetimsel iktidarın amaçlılığı ve işlevselleştirilmesi bağlamında hipotetik farklılaşmadır. Post panoptikon, modern aklın öngördüğü şekliyle "düzenleyici" ya da "disipline edici" bir iktidar mantığından uzaklaşılarak, risk kategorisinin bütünüyle ayrımlaştırılamayacağı savı üzerine kuruludur. Riskin ayrımlaştırılamaz oluşu, onun bir taraftan spesifik bir mekana kapatılamazlığı ile, diğer taraftan da bu risk kategorisinin bütünüyle devre dışı bırakılamaz olduğu savı ile bütünleşiktir. Diğer bir deyişle post panoptik gözetimin birincil varsayımı, risk kategorilerinin artık ikilikler kurmaya imkan sağlamayacak denli çoğullaşmış, toplumsal alanların bütününe doğru yayılmış ve dağılmış olduğu ve belirli normatif dizgelere bakılarak anlaşılamayacak denli olumsal ve bu yüzden de daima adlandırmaya müsait olduğu tezi üzerine kuruludur. Risk olgusuna yüklenen olumsallık, riskin kendisinde yüklü olan bir anlamı değil, onu "risk" adıyla kodlayacak olan yönetim aygıtının "şarta bağlı" (*conditional*) tavrını işaret eder.[3]

Bu olgu, post panoptik gözetim teknolojilerinin bir taraftan yaygınlaşması yoluyla, diğer taraftan bu yaygınlaşmanın koşulu olarak ilgili teknolojinin asli faili olan devletin bu teknikleri hangi politik algı ve program dahilinde kavradığını anlamamıza yardımcı olur. Panoptikon'dan post panoptikon'a geçişte gözetim tekniklerindeki radikal farklılığın sebebi yalnızca teknolojik bir gelişim üzerinden okunamaz; zira bu farklılaşmanın en önemli unsuru, devletlerin bu teknikleri kullanma konusunda kurdukları nedensel ilişkilerin özgün boyutudur (Burnham, 1983, s.10). Post panoptik gözetim teknikleri, normalleştirici bir iktidar stratejisinden ziyade "önleyici" bir biçimde hareket eden teknolojilerden oluşmaktadır (Lyon, 2013, s. 55; Marx, 2002, s. 13). Ancak bu "önleyici" mekanizma, panoptikon'daki gibi, "önlenecek olanın ön-belirlenmişliği" üzerinden değil –diğer bir deyişle halihazırda "anormal" olarak kodlanan bir dışlama alanı üzerinden değil–, tersine, herhangi bir işaretleme taşımayan gündelikliğin izlenmesi üzerinden işlemektedir. Panoptikon'da norm-dışında kalan sapma unsurlarının düzenleyici bir program dahilinde mekânsal kapatmalar yoluyla gözetim altında tutulmasına karşılık olarak post panoptikon'da verili bir "norm-dışı" alan bulunmaz. Post panoptikon, rasyonel ve sabit bir ikilikler arasında uyarlayıcı ve düzenleyici olarak hareket eden spesifik bir iktidar mantığından ziyade, öngörü yoluyla risk kategorisini sürekli yeni baştan "adlandıran" bir iktidar stratejisine tekabül eder. Panoptikon'dan farklı olarak, post panoptik gözetim aygıtlarının

3 Burada bir konuyu açıklamak gerekiyor. Foucalt da modern iktidarın devlette temsil edilen biçimi olarak Raison D'etat mefhumunun şarta bağlı gelişen olumsal kipine işaret etmektedir. Ancak Foucault, "devlet aklı" mefhumunun daima ikilikler kurarak işlediğini, dahası bu ikiliklerin mekânsal düzeylerde "kapatılarak" normun alanında kodlandığını düşünür. Öyleyse devlet aklı, risk-kodlama işleminde şarta bağlı bir tavır geliştirse de, son kertede normun hakimiyetini önvarsayarak, normun tatbikini ön plana alır. Buna karşın post-panoptik evre, kodlanan risk mefhumundan ziyade riski kodlayacak olan gözetim aygıtının olumsal işleyişini yansıtır. Burada norm, riskin öncesinde mevcut olan bir "referans" değil, gözetim sürecine göre biçimlenen bir "öngörülemezlik" durumu içerir.

nesnesi halihazırda kodlanmamış birimleridir ve gözetimin yönelimi, burada, öngörü sağlamak amacıyla önleyici bir reflekste bulunmaktır. Ancak, tekrar etmek gerekirse şunu söylemekte yarar vardır: olumsallık, yeni baştan tanımlanmaya açık olan risk kategorisi değil, tanımladığı risk kategorisine göre konumlanan gözetimsel iktidar aygıtına işaret etmektedir.

Gözetimin nesnesindeki dönüşümün nedeni, öncelikle, devletin yetki ve ilgi alanında olan ve "risk" unsuru taşıyan meselelerin giderek klasik bağlamından kopmasıdır. Beck'in söylediği üzere risk kavramının sınır-aşan bağlamı, devletler arasındaki klasik mesafeyi ve ayrımı ortadan kaldırmıştır (Beck, 2011, s. 73). Devletler arası sistemde klasik anlamda ayrımların sürdürülebilir olmaktan çıkışı ve tehditlerin küreselleşmesi, devletlerin tek referans olarak kendi iç potansiyellerine başvurmasını imkansızlaştırmıştır (Bouchard ve Carroll, 2002, s. 240). İşte post panoptik gözetimin mekan-aşırı bağlamının aynı zamanda ulus-aşırı ve uluslararası bağlama göndermede bulunması bu nedenledir. Devleti, diğer devletlerden ayıran ve kendi iç "tutarlılığını" deneyimlemesine imkan sağlayan sınır mefhumunun aşınmaya uğraması karşısında sınır denetimlerindeki politik yoğunlaşma artış göstermiştir (Salter, 2005, s. 47). Sınır gözetimi, artık iç-dış ayrımının belirlendiği uç noktası olmaktan çıkmış (Walker, 1993, s.127), devletlerin kendi iç mekanlarına ait güvenlik algısı ile benzeşerek sınır olgusunun kendisini müphemleştirmiştir. Ulusal mekanın içerisinin giderek daha "korumasız" (*vulnerable*) hale gelmesi, güvenlik ve risk yönetimine dair yoğun ve kapsamlı (*advanced*) teknolojilerin ulusal çapta örgütlenmesine alt yapı sağlamıştır. Gözetimin makro-politik bağlamından (sınır muhafazası ve iç-dış ayrımının uzamsal tatbiki) mikro-politik bağlamına (sınırların geçirgenliğine karşı ulusal çapta tasnif, ayrım, gözetim, izleme faaliyetlerinin artması) geçiş burada anlam kazanır.

İşte post panoptik gözetimin asli boyutu, tam da bu noktada açığa çıkar: verili kılınmış ikilikler üzerinden ayrımlaştırmaya dönük biçimde programlanmış bir gözetimsel iktidar yerine, risk kavramının müphemliği ve küresel belirlenimi nedeniyle, *yorumlayıcı* ve *adlandırıcı* bir iktidar aygıtı geçmiştir (Poster, 1990). Bu gözetimsel teknoloji, halihazırda herhangi bir kategori içeriğine sahip olmayan unsurları veri haline getirmek suretiyle onları izlemeye ve takibe alan, fakat bunu yaparken de eşleştirme ve eklemleme teknikleri kullanan bir aygıt gibi hareket etmektedir (Rule, McAdam, Stearns ve Uglow, 1983, s. 227). Post panoptik gözetimin temel biçimleri sayılabilecek olan *sanal kimliklendirme* (Abercrombie ve Turner, 1986; Lyon, 2012), *biyometri* (Hu, 2013) ve *simülasyon teknolojileri* (Bogard, 1996) ve CCTV sistemleri (McCahill, 2002; Norris, McCahill ve Wood, 2004) olumsal bir geleceği kontrol altına alma arzusu kadar devletlerin bu müphem sistem içerisinde kendilerine ait sınır oluşturma faaliyetlerine dönüşmüşlerdir. Bu gözetim aygıtları ayrı ayrı spesifik gözetim tekniklerine tekabül ediyor olsalar da (Baştürk, 2016, s.281), içerdikleri potansiyel bakımından devletin gözetimsel iktidarına ilişkin müphem bir alan açmaktadırlar. Bu

müphemlik alanlarından biri yeni sınır çalışmaları bağlamında görülebilir. Salter, sınır çalışmalarındaki yeni boyuta ilişkin olarak, devletin küresel sisteme dair bakış açısını ortaya koyduğu bir refleksten bahsetmemiz gerektiğini vurgular (Salter, 2005, s. 37). Buna göre devletlerin sınır gözetiminde uygulamaya koyduğu teknolojiler, devletin "güvenlik algısı" üzerinden işlevsel kılınmaktadır. Adey, günümüzde havaalanlarının böylesi bir "eşik" alanlar oluşundan bahseder. Havaalanlarında uygulanan gözetim usullerinin teknolojik kapasitelerinden ziyade, bu uygulamalardan elde edilen verilerin belirli kodlamalarla politik karar mekanizmalarını üretecek şekilde yapılandırılmalarıdır (Adey, 2004, s. 1365). Havaalanlarında uygulanan denetim ve gözetim biçimleri, filtreleme mekanizmaları olarak çalışmaktadır. Bu mekanizmalar, biyometrik gözetim teknolojisinin vasıtasıyla verilerin olumsal kodlamalara dönüştürülmesini beraberinde getirmektedir. Biyometri, tikel verilerin sanal ortamda depolanması değildir, aynı zamanda eş-zamanlı veri transferi ve en önemlisi veriler üzerinden kimlik profilinin tanımlanması gibi yorumlayıcı mekanizmalara alan açan bir teknolojidir (Woordward, Orlans ve Higgins, 2003; Zureik ve Hindle, 2004). Adey, havaalanlarında kullanılan bu teknolojinin esas önceliğinin, ileri derecede teknoloji vasıtasıyla her durumda ilişkilendirilebilecek verilerin elde edilmesi oluğunu söyler (Adey, 2004, s. 1375).

Biyometri ve sanal kimlik oluşturulması gibi teknolojiler, Lyon'un "toplumsal tasnif" (Lyon, 2003, s. 20) adını verdiği bir kültürel kodun politik yansımalarıdır. Lyon'a göre toplumsal tasnif, ön-gözetim (*pre-liminary surveillance*) sürecidir; gözetlenmeye değer bulguların açığa çıkartılması olarak genelleştirilmiş tasnif sistemleri aracılığı ile uyruklar, norm-dışı olmamalarına karşın norm-dışı ile olan yatkınlıkları izlemeye alınır (Lyon, 2006, s. 72). Havaalanlarında uygulanan biyometrik gözetim ve devletin özellikle mültecilere dönük uyguladığı kimlik eşleştirme protokolleri, tam da Lyon'un ifade ettiği gibi, belirli bir yatkınlığın ölçülmesi gibi olumsal ve istisnai denetim süreçlerini içerir (Levi ve Wall, 2004, s. 196). Woodward, tam da bu nedenden dolayı, biyometrik gözetimin önemli sonuçlarından bir tanesinin, ulusal yurttaş statüsündeki insanlara dair verilerin uluslararası siyasetin konusu ve ilgi nesnesi haline gelmesi olduğunu söyler (Woodward, 2001, s. 8). Tüm bunlar, özellikle terörle savaş konsepti altında gerek dünya sisteminin müphemliğinin, gerekse devletlerin bu belirsizliğe karşı geliştirmekte oldukları müphem refleksin yapısal birliğini göstermektedir. Devletlerin post panoptik gözetim aygıtlarına yükledikleri politik içeriğin nedeni, tam da politik karar mekanizmalarının giderek daha fazla olumsal bir zemine oturmasından kaynaklanmaktadır. Bu da bizi devletin sistem kavrayışına ilişkin post yapısalcı analizine götürmektedir.

Devletin Post Panoptik Refleksi ve Post Yapısalcı Teori

Panoptik ve post panoptik gözetim arasındaki farklılık, hem devletin küresel sistemde konumlanışına ilişkin modern ve post modern süreçler arasındaki farklılığı, hem de bu

dönüşüme bağlı olarak devletin kendini algılama ve performe etme süreçlerine ilişkin dönüşümleri yansıtmaktadır (Albert ve Brock, 1996; Anderson, 1996). Modern devletler arası sistemin mekânsal ayrımlar üzerinden gerçekleşen ilişkisel bağlamı içerisinde, devletler 'öteki'nden ayrımlaşmış saf tekillik olarak düşünülmekte ve kendi iç mekânsal örgütlenmesini (territorial) buna uygun olarak düzenlemekte iken, post modern süreçte devlet, diğer devletlerle ayrımlaşmış oluşu vasıtasıyla değil, tam tersine ilişkisellik yoluyla kendi anlamını kavrayan ve yaratan bir entiteye dönüşmüş, örgütlenme mantalitesi de buna göre değişim arz etmiştir (Ashley, 1987b, s. 406; Walker, 1993). Denilebilir ki, modern devlet örgütlenmesinin mekânsal bağlamının küresel belirlenimi, post modern dönemde devletler arası sistemin olumsal bir çizgiye kaymasıyla beraber radikal bir dönüşüme uğramıştır. Bu da, post panoptik gözetimsel iktidarın faili olan devlete ilişkin post yapısalcı bir teorik mülahazanın önünü açmaktadır.

Başta tartışmaya açtığımız gibi, devletin post yapısalcı teorisini belirleyen iki ana güzergah vardır. Bunlar; devlet kavramının "söylemsel" analiz doğrultusunda ele alınması ve devlet olgusunun "ilişkisel" analizidir. Devletin söylemselliği, daha doğrusu devleti, bizatihi kendini koyutladığı ve performe ettiği söylemsel düzlemlerde ele alma biçimi, devletin potansiyelini ve erkini hangi nedensellik bağı altında edimselleştirdiğinin analizi ile birleşir. Post yapısalcı teoriler içerisinde devlet, herhangi bir edimden veya gösterimden bağımsız bir "töz" düzeyinde ele alınmaz. Tersine, devleti çözümlemenin temel yöntemi, onun kendini var etme pratiklerinin söylemsel koşullarının deşifre edilmesidir. Politika ve savaş, devletler arası sistemin en belirleyici ilişkisel dinamikleri olarak, aynı zamanda devletlerin bu ilişkiselliğin içerisinde kendilerini "anlamlandırma" pratikleri olarak göze çarpar (Weber, 1994). Özne olarak (Dreyfus ve Rabinow, 1983, s. 62) devletler, öteki ile ilişkiyi söylemden bağımsız deneyimlemezler; diğer bir deyişle, ilişkide bulundukları düzlem doğası gereği "eksik"tir; devletler, bu eksiklik düzlemini söylem vasıtasıyla dilsel olarak kurmak suretiyle kendilerine özne olarak edimde bulunabilecekleri alan açarlar ve edimlerine, bu sayede, söylemsel bir olanak yaratırlar. Devletin edimsel varoluşunun söylemsel biçimlenişi, söylemin sistemdeki eksikliği, tutarsızlığı ve istikrarsızlığı işaret etmesi sebebiyle ilişkileri olumsal kılmaktadır. Devletlerin birbirileriyle ilişkilerindeki en temel politik tavırlar olarak nitelendirebileceğimiz "güvenlik" ve "ulusal dış politika" motifleri, bu olumsallığın içerisinde müphem bir karaktere sahip olup, devletlerin kendilerini performe etmelerinde sürekli olarak söylemsel bir değişime yaslanmaktadırlar (Weldes, 1999, s. 16). Bu nedenle devletler arası güç mücadeleleri, devletlerin kendilerini sisteme koyutlamalarından bağımsız düşünülemez. Diğer bir deyişle devletin, sisteme içkin unsurlara dönük *adlandırma* edimleri, politik yönde alacağı tavır ve göstereceği refleksin zeminini yaratır.

Post yapısalcı kuramın en belirgin özelliği, söylem-adlandırma-edim üçlüsü arasında kurulan bağı işaret etmek suretiyle, bu üçlünün birlikte performe edildiği ilişkisel

düzlemin istikrarsız olduğunu iddia etmesidir. Bu nedenle post yapısalcı kuramın ele aldığı şekliyle iktidar ilişkileri, daimi surette hegemonya mücadeleleri olarak değerlendirilir (Mouffe ve Laclau, 2012, s. 214–229). Hegemonya, fiziksel bir güç üstünlüğünün koyutlanması değil, güç ilişkileri alanındaki mücadele biçimleri açısından *uygulanacak* programların önünü açan söylemsel bir erk sahipliğidir (Bieler ve Morton, 2004, s. 87–88). Diğer bir ifadeyle, hegemonya aracılığıyla devletler, sistem içerisindeki ilişkileri belli bir eksenden adlandırma gücü ve imkanına sahip olduklarından, edimlerini salt fiziksel güce indirgemeksizin kabul ettirme olanağına kavuşmuş olurlar.

Post yapısalcı kuramın hegemonya-merkezli okuma biçiminin arkasında, "tutarlı birlikler" olarak resmedilen yapıların düzensizliğini ortaya koymayı amaçlayan ve daha önemlisi bunların *eklektik* biçimde bir araya getirilmiş olduğunu varsayan önerme vardır (Campbell, 2010, s. 226). Bu kuramsal analizin, bu çalışmanın bağlamı düşünüldüğünde, temel bir referans noktası sayılabilmesinin en önemli nedeni, devlet analizinde edimler-arası eklektik ilişkiye odaklanma imkanı sunmasıdır. Devleti edimlerinden ve bu edimleri anlamlı kılan söylemsel inşalardan bağımsız ele almayı reddeden bu kuramsal yaklaşım (Der Derian, 1995, s. 375), devleti anlamanın yolu olarak, onu *pratikleri*nde izlemeyi önerir (Ashley, 1987a, s. 50). Bu kuramsal yaklaşıma destek olarak, devletin anlamlı içeriği olarak varsayılan egemenlik mefhumunun da bütünüyle bir *mit* olarak düşünülebileceği önermeleri mevcuttur (Balcı, 2007, s. 68). Post yapısalcı kuramın müdahalesi, devlete atfedilen "egemen gösteren" (Edkins, 1999, s. 138) statüsünü sorgulamaya açmak suretiyle, devleti eklemlenme unsurları aracılığı ile düşünmeye çalışmaktır.

Bu eklektik bağlardan bir tanesi, post panoptik gözetim aygıtlarına içkin olan bir *politizasyon* noktasıdır. Post panoptik gözetim teknolojileri, tam da devletin eklektik koyutlanması adını verebileceğimiz bir olgunun güzergahlarını ihtiva etmektedirler. Modern evrenin klasik gözetim aygıtı olan panoptikon'un daha çok "toplumsal kontrol" temelli anlayışından farklı olarak post panoptik evrede devletin gözetimsel iktidarının alt yapısı *küresel nedenler* yoluyla oluşturulur (Lyon, 2004, s. 136). Bunun önemli göstergelerinden bir tanesi, gözetim olgusundaki klasik devlet egemenliğini ifade eden süreçlerin (Torpey, 2000) yerini *küresel karşılıklılık* biçimlerinin almaya başlamasıdır. Bunun sonucunda, devletler, gözetim yoluyla bu küreselleşme-nedenli risk mefhumunu yönetme çerçevesinde klasik yöntemleri geride bırakmışlardır. Gözetimin post panoptik işleyişi, sınır mefhumunun müphem bir bağlam kazanması nedeniyle, devletlerin sınır üzerinden geliştirdikleri politikaların ya da doğrudan söylemsel bir biçimde sınır-üretmeye dönük politik performanslarının yenilenmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda gözetim usulleri, takip ve denetimin hızlı ve etkin yapılabileceği *dijital ortamlar*a aktarılmaya başlanmıştır (Haggerty ve Ericson, 2000, s. 605). Bu dijital ortamlardaki gözetim, panoptikondan farklı şekilde, izleme (monitoring) biçiminde değil, mevcut verilerin üzerine yeni birtakım veriler ekleme yoluyla gerçekleşir. Veri ekleme yoluyla

devlet, enformasyon alımını süreklileştirdiği gibi, eldeki veriler arası ilişkilendirme yoluyla gözetim nesnesine dair sürekli kimliklendirme ve profil oluşturma süreçlerini inşa eder. Bunun anlamı, gözetimin yoruma açık bir pratik olarak devlete söylemsel bir alan açmasıdır. Diğer bir deyişle devlet, post panoptik gözetim yoluyla risk kategorisini olumsal bir kertede söylemsel olarak biçimlendirebilmektedir.

Bunun en güncel ve yaygın örneğini biyometrik gözetim teknolojileri oluşturmaktadır. Bu gözetim aygıtları, klasik gözetim usullerindeki gibi kimlik kontrolü ve veri doğrulama süreçlerin ötesine geçerek, *veri eşleştirme protokollerine* (Lyon, 2003) sahiptirler. Bu teknolojiler gözetim politikasındaki panoptik çağın sona erdiğinin açık göstergesidir; çünkü panoptik gözetim izleme ve tanımlama süreçleri 'tamamlanmış' olan mefhumlar üzerine harekete geçirilen bir gözetim prosedürüdür. Amaç, burada bütünüyle önceden norm tarafından ayıklanmış ve her biri bir araya getirilmiş "türdeş" öğelerin bir arada toplanması ve böylece toplumsalın içerisinden yalıtılmasıdır. Toplumsalın mekânsal ayrımlara bölünmesi üzerinden işleyen bu sistem, devletler sisteminin sınırlar vasıtasıyla farklılaşma ekseninde tanındığı ve tanımlandığı klasik kavrayışın bir izdüşümünü yansıtır. Oysa gözetimin post panoptik bağlamı, izleme ve "karara bağlama" süreçlerine dair herhangi bir *tamamlanmışlık* belirtisi sunmaz; aksine, "bitimsiz" bir süreci işaretlemek suretiyle izlemenin, sınıflandırmanın, kapatmanın ve karara bağlamanın öteleyici bağlamı devamlı devreye sokulur (Albert ve Brock, 1996, s. 70).

US VISIT projesinin ele alındığı 2002 tarihli toplantıda, terörle küresel savaş konseptinde sivil hayatın denetimi ve takibini içeren "risk profili çıkarma teknikleri" üzerinde duruldu (Amoore ve De Goede, 2005, s. 149). Sınır güvenliği ve gözetiminin sınır ötesi ve sınır gerisinde yapılabilmesi için devreye konulan teknikler, düşman unsurlarının gündelik hayatın içerisine sızmış olduğu varsayımı üzerine kurulmuştu. Bu varsayım, bilhassa terörle savaş konseptinin getirmiş olduğu risk algısının küresel ve ulusal çapta bir iç içe geçmeyi işaretlemesinin yanı sıra, devletlerin iç/dış olmak üzere ayırdığı mücadele ve kontrol/denetim yöntemlerinde de bir iç içe geçişi sembolize eden önerme ile birleşmektedir (Neocleous, 2014, s. 19). Risk kategorisinin kodlanmamış içeriği, bu kategorinin doğrudan "eksiltilmiş" karakterini ortaya koyar. Böylece içeriğin doldurulması olumsal bir söylemsel müdahale ile gerçekleşmeye açılmış olur. Küresel sistemde savaş ile polisiye tedbirlerin yer değiştirmesi (Hardt ve Negri, 2012, s. 32), savaş mefhumunun içeriksizleşmesi (Smith, 2007, s. 1) ve farklılaştırma ve ötekileştirmenin en radikal sınırı olarak savaş kavramının artık düşünülemeyecek derecede yok-gösterene indirgenmesi, devletler arası ilişkilerde olduğu kadar devletlerin kendilerini ayrımlaşmış tekillikler olarak kavramalarında da olumsallığın ve eklektizmin önünü açmıştır.

Bu eklektik bağlam, post panoptik gözetim teknolojilerinin ulus-aşırı ve ulusal bağlamlar arasındaki ayrımları bulanıklaştırmasında görülür. Örneğin sınır gözetimi olgusunda yeni trend, jeopolitik bir mekan gözetiminden öteye geçmiştir. Hareketli bedenler üzerinden devşirilen veriler artık küresel ve sınır-aşırı takibi yoluyla

eşleştirmeye açılmakta ve bunların eklektik biçimde bir araya getirilmeleri ile ulus-aşırı bir politik tasnif mekanizması devreye sokulmaktadır (De Goede, 2003, s. 513–532). Böylece mekânsal sınır'dan *virtüel* sınır (Amoore, 2006, s. 337) bağlamına geçilmiştir. Virtüel sınır, bedenlere ilişkin kimliklerin sanal ortama aktarılarak eşleştirilebilir ve ilişkilendirilebilir veri çoğulluğuna indirgendiği (Lyon, 2012, s. 69–74) post panoptik şemanın bir yansıması olarak belirginleşir. Sınırın virtüelliği, mobil bedenlerde temsil edilen ve devletler tarafından takibi yapılan hareketli göstergeler olarak değerlendirilmektedir (Dear ve Lucero, 2005, s. 317–321). Sınır mefhumunun bedenlerde temsili, bedenleri çifte-bölünmüşlük çerçevesinde iç/dış ayrımı şeklinde kurmakta ve bedenleri bütünüyle "belirsizlik mıntıkaları"na (Agamben, 2013, s. 214) indirgeyen bir politik kavrayışın nesnesine dönüştürmektedir. Bu olgu, Foucault'cu ve Agamben'ci biyopolitika kavrayışlarının post yapısalcı bir çerçevede bir araya getirilişini işaret eder. Zira her ne kadar her iki biyopolitika kavrayışı da beden üzerinden işleyen bir iktidar kipine farklı açılardan odaklansalar da, "belirsizlik mıntıkası" olarak bedenler, olumsal konumlanan bir gözetim aygıtının dışarıdan oluşturduğu "eksiklik" bölgeleridir.

Bu politik kavrayış, en yalın haliyle, devletlerin uluslararası sistemde konumlarını koyutladıkları düzlemi belirtmek ve öteki ile ilişkilerinin koordinatlarını inşa etmek amacıyla devreye soktukları "güvenlik söylemi"nde karşımıza çıkar (Der Derian, 1990, s. 296). Yeni güvenlik söyleminde risk, nesnel veya fiziksel açıdan görülebilir bir mevcudiyete tekabül etmediği, diğer bir deyişle *söylemsel olarak oluşturulduğu* için (Jackson, 2005, s. 147–171), elde edilen veriler arasında ikili ayrımların yapılması ve eldeki verilere göre mekânsal tasnif sistemlerinin uygulanması imkansızdır. Riskin söylemsel inşası, her verinin risk kategorisi ile ilişkilendirilebilmesinin önünü açtığından, devletlere sınırsız bir müdahale imkanı ve yetkisi kazandırır (Baker ve Simon, 2002). Son yıllarda uluslararası sistemde giderek artan "sürekli olağanüstü hal" mantığının temelinde yatan şey, devletlerin, olağanüstü halin nesnel koşulu olan güvensizlik olgusunu söylemsel kurabilme imkanlarıdır. İşte post panoptik gözetim aygıtlarının politik içeriği burada netlik kazanır; zira bu teknolojiler, devletlerin güvensizlik mefhumunu söylemsel kurabilmelerinin ölçütünü sunmaktadır. Bhabha için bu, "siyasalın düğüm noktası"dır (Bhabha, 1994, s. 270). Çağdaş dünyadaki kimliklenmelerin melez motiflerine dikkat edersek, göçmenlik gibi bir kimliğin ima ettiği boşluk, günümüzde ulusal yurttaşlığın küreselleşme tarafından yapıbozuma uğratıldığı bir sekansın içinde değerlendirilebilir. Bhabha, kimliğin ilksel (evrensel olan ile uyumlu) bağlamı ile geçişli kimliklenmeler arasındaki dışlayıcı ilişkinin ikinci lehine yapıbozuma uğratılmasını konu alırken, farkın fark edilişi anında kimliklenmenin bu esasa göre olumsal olarak düzenlendiğini belirtir.

Rose ve Valverde, bu konuya farklı bir açıdan yaklaşırlar. Onlara göre mesele kimliğin politik açıdan baştan kurulumu değil, bu baştan kurulumun küresel boyutudur. Rose ve Valverde, yurttaşlık veya kimlik gibi mefhumların bir taraftan

küresel "algı" ile olumsal dizayn edilen güvenlik kavrayışı yoluyla, diğer taraftan ise risk olgusunun politik ekonomisi içerisinde yönetilebilir bir dizgeye oturtulabilmesi için oluşturulan "risk yönetimi" yoluyla inşa edildiğini ifade ederler (Rose ve Valverde, 1998, s. 550). Onların varsayımı, birey ile devlet arasındaki ilişkinin giderek olumsal, küresel ve koşula bağlı olmaya başladığıdır. Biyometri yoluyla veri gözetimine dayanan risk yönetimi, olabilecekler içerisinde bireylerin sınıflandırıldığı bir politikaya işaret etmektedir. Haggerty ve Ericson, bu risk yönetimi mantığını, ulusal sınırların içerisinin ulus-aşırı bağlam ve etkiler yoluyla yönetilmeye başlandığı bir süreç ile beraber tartışmaktadırlar (Haggerty ve Ericson, 1997, s. 39).

Devletin klasik egemenliği, yerini gezici bir şekilde hareket eden "uyarlayıcı" (modulative) bir erk mantığına bırakmaktadır (Douglas, 2009, s.38). Küresel istisna halinin daimiliği, devletlerin güvenlik algılarını yöneten temel mantıktır. Sınırın geçirgenliği, terörist kimliklerin müphemliği, vb. olgular, küresel çatışmanın ulus-içi bağlama dönüşmesindeki temel noktalardır. Butler, devlet iktidarının yeniden canlanmasını (*revitalized*), bu iktidar kipinin yönetimsel hale gelmesinde görür (Butler, 2004, s. 56). Egemenliğin aşınmaya uğratıldığı küresel geçirgenlik momentinde devletlerin tepkisi, istisna halini olağanlaştırıcı teknikleri devreye sokmalarında karşımıza çıkar. Elbette, devletlerin istisnai egemenliklerini kullanma biçimleri yalnızca hukuki-politik düzeyde bir bildirim olarak gerçekleşmez; zira devletler, sahip oldukları güç araçları arasındaki eklemlenmeler vasıtasıyla zaten istisna halini ilan etmeksizin uygulamaya koymaktadırlar (Van Munster, 2004, s. 142). Bunu da, hem güvensizlik söylemini, hem de bu söyleme dayanak oluşturan kimliklendirme (terörist, mülteci, riskli, vb.) biçimlerini söylemsel olarak inşa ederek ve birbirilerine eklektik ve ilişkisel biçimde bağlayarak gerçekleştirir.

Sonuç

Post yapısalcı kuramın gerek devlet kuramına gerekse uluslararası sistem teorisine dair en önemli katkısı, devlete ilişkin ilişkisel çözümleme olanağı sunmanın yanı sıra, devletin kendini edimselleştirdiği ilişkisel düzlem olan uluslararası sistemin dengesiz ve istikrarsız bağlamının devletin kendini koyutlayabilmesi noktasındaki etkisini tartışma olanağı sunmasıdır. Buna göre, devlet kavramının analizinde önemli bir uğrak, devletin kendini performe etme biçimleri ve bu performansın edimselleştiği düzlemin tutarsız oluşunun politik içeriğinin hesaba katılabileceği ilişkisel düzlemin bir sorunsallaştırma nesnesi olarak düşünülmeye başlanmasıdır. Post yapısalcı kuramın özellikle küreselleşme ve post modern evrede dünyayı kavrama çabası olarak ortaya çıkmış olması bu nedenle tesadüf değildir. Modern devletler arası sistemin ve aynı zamanda devletin teritoryal bağlamının giderek klasik evreden koptuğu post modern evrede devlete atfedilen siyasallığın göstergeleri daha dengesiz ve değişkendir. Modern egemenliğin teritoryal bağlamı, devletler arası sistemi

olduğu kadar tekil devletlerin de olgu düzeyinde kavranabilir olması noktasında dengeli ölçütler sunmaktaydı. Devletler hem kendilerinde (*evrensel gösteren*) hem de sistemin bir öznesi olarak (öteki yoluyla varlık) farklılaşmış ve tutarlı bir tekilliğe sahip iken, post modern dönem ile birlikte bu tutarlılık düşüncesi giderek etkisini kaybetmiştir. Modern egemenliğin teritoryal göstergesi olan mekanlaşma ve buna dayalı tutarlı bölünmelerden oluşan ulusal ve küresel sistem biçimleri, risk ve güvensizlik gibi devlet egemenliğini ve iktidarını bilfiil yöneten ilksel prensiplerin müphem karakter kazanmasıyla aşınmaya başlamıştır. Böylesi müphem bir ilişkisel ortam içerisinde devletlerin kendilerine yeniden politik tekillikler olarak nasıl bir faillik alanı açacağı noktasında belirsizlikler bulunmaktaydı. Soğuk Savaş sonrası küresel sistemin dengesiz bir boşluğa dönüşmesi ve küresel çapta egemenlik krizlerinin baş göstermesi neticesinde, devletler arası mücadele yeniden potansiyel olarak uluslararası ilişkilerin gündemine geldi.

Post yapısalcı kuramın devletler arası sistemde bu mücadelelere dönük bakış açısı, bu noktada belirginleşir. Post yapısal kuram, öncelikle, devleti modern kavrayışın aksine tutarlı ve istikrarlı bir yapı veya "töz" olarak görmez ve onu "ilişkisel" okumaya çalışır. Bu kuramsal yaklaşımın devlet kuramı açısından vaadi, devletlerin edimleri ve bu edimleri olanaklı kılan koşulların söylemsel çözümlemesini yapmak suretiyle devlet davranışının belirli bir tutarlı ve öngörülebilir bir noktadan kaynaklanmayıp, olumsal belirlendiğini gösterebilmektir. Bu makalede örneklendirildiği üzere, post panoptik gözetim aygıtlarının bu kuramsal yaklaşım doğrultusunda sorunsallaştırılmasının nedeni, devleti post yapısal bağlamda analiz etme biçimine katkı sunmaktır. Post panoptik gözetim teknolojileri, devletlerin edimlerine belirli bir meşruluk kazandıran güvenlik mefhumunun aslında nasıl söylemsel bir biçimde icra edildiğinin bir göstergesi olarak okunmalıdır. Zira bu gözetim teknolojileri, modern çağın gözetim aygıtından (panoptik) farklı olarak, nesnel bir veri yaratımı noktasında değil, veri olgusunun bütünüyle olumsal ve söylemsel bir boşluğa dönüştürülmesi anlamında işlevsel kılınmaktadır. Bunun sonucunda devletler, verilerin işaretlediği nesnel bağlamı bütünüyle keyfi bir yorumlama doğrultusunda önleyici bir bildirim hazırlayabilmekte veya içinde bulundukları sistemi "adlandırarak" kendilerine söylemsel temellere dayanan edimsel bir alan açabilmektedirler. Kısaca, günümüz uluslararası politiği içerisinde devlet analizinde akılda tutulması gereken noktalardan bir tanesi, daima nesnel ve kesin bilgi peşinde koşan devletlerin bu nesnelliğin ötesinde bir nesnellik arayışına girişmeleri, böylece nesnelliğin bütünüyle imal edilen bir şeye dönüşmesi sonucunda uluslararası ilişkilerin giderek artan bir biçimde söylemin hegemonik alanına dönüşebileceğidir. Devlet kuramının post yapısalcı bağlamı bu nedenden dolayı faydalı ve kullanışlı bir teorik araç sağlamaktadır.

Kaynakça/References

Abercrombie, N., & Turner, B. (1986). *Sovereign individuals of capitalism*. London, UK: Allen & Unwin.

Adey, P. (2004). Surveillance at the airport: Surveilling mobility/mobilizing surveillance. *Environment and Planning A*, *36*, 1365–1380. https://doi.org/10.1068/a36159

Agamben, G. (2013). *Kutsal insan egemen iktidar ve* çıplak *hayat* (İ. Türkmen, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Albert, M., & Brock, L. (1996). Debordering the world of states: New spaces in international relations. *New Political Science*, *35*(1), 19–44.

Amoore, L. (2006). Biometric borders: Governing mobilities in the war on terror. *Political Geography*, *25*, 336–351 https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2006.02.001

Amoore, L., & Goede, M. (2005). Governance, risk and dataveillance in the war on terror. *Crime, Law and Social Change*, *43*(2), 149–173.

Anderson, M. (1996). *Frontiers: Territory and state formation in the modern world*. Cambridge, MA: Polity Press.

Armstrong, G. (1999). *The maximum surveillance society: The rise of CCTV*. Berg: University of Michigan Press.

Ashley, R. (1987a). Foreign policy as political performance. *International Studies Notes*, *3*(2), 51–54.

Ashley, R. (1987b). The geopolitics of geopolitical space: Toward a critical social theory of international politics. *Alternatives, 12*(2), 403–434.

Ashley, R. (1988). Untying the sovereign state: A double reading of the anarchy problematique. *Millenium*, *17*(2), 227–262.

Baker, T., & Simon, J. (2002). *Embracing risk: The changing culture of insurance and responsibility*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Balcı, A. (2007). Diskors ve pratik olarak diş politika. *Uluslararası* İlişkiler, *4*(15), 67–87

Ball, K., Haggerty, K., & Lyon, D. (2014). *Routledge handbook of surveillance studies*. New York, NY: Routledge.

Baştürk, E. (2016). *Gözetimin soykütüğü Foucault'dan Deleuze'e postmodern bir arkeoloji*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Beck, U. (2011). *Risk toplumu başka bir modernliğe doğru* (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.

Bentham, J. (2008). Panoptikon ya da gözetim evi. B. Çoban & Z. Özarslan (Ed.), *Panoptikon gözün iktidarı* içinde (s. 9 –77). İstanbul: Su Yayınları.

Bhabha, H. K. (1994). Frontlines/borderposts. In A. Bammer (Eds.), *Displacements: Cultural identities in question* (pp. 269–272). Indianapolis, IN: Indiana University Press.

Bieler, A., & Morton, A. D. (2004). A critical theory route to hegemony, world order and historical change: Neo-Gramscian perspectives in international relations. *Capital & Class*, *82*, 85–113. https://doi.org/10.1177/030981680408200106

Bigo, D. (2008). Globalized (In) security: The field and the ban-opticon. In D. Bigo (Ed.), *Terror, insecurity and liberty, illiberal practices of liberal regimes after 9/11* (pp. 5–49). Abingdon, UK: Routledge.

Bogard, W. (1996). *The simulation of surveillance hypercontrol in telematic societies*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Bouchard, G., & Carrol, B. W. (2002). Policy-making and administrative discretion: The case of immigration in Canada. *Canadian Public Administration*, *45*(1), 239–257.

Boyne, R. (2000). Post-panopticism, *Economy and Society*, *29*(2), 285–307.

Burnham, D. (1983). *The rise of the computer state*. New York: Vintage Books.

Butler, J. (2004). *Precarious life: The powers of mourning and violence*. London: Verso.

Campbell, D. (2010). Poststructuralism. In T. Dunne, M. Kurki & S. Smith (Eds.), *International relations theories: Discipline and diversity* (pp. 223–247). Oxford: Oxford University Press.

Castel, R. (1991). From dangerousness to risk. In G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (Eds.), *The Foucault effect studies in governmentality* (pp. 281–299). Chicago: University of Chicago Press.

Castells, M. (1989). *The informational city information technology, economic restructuring and the urban-regional process*. Oxford, UK: Blackwell.

Çelebi, A. (1995). Risk ve olumsallık: Sosyal teori-sosyal felsefe ilişkisini anlamaya yönelik iki anahtar kavram. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, *56*(1), 23–52.

Connoly, W. E. (1992). *Identity and difference*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Dandeker, C. (1994). *Surveillance, power and modernity: Bureaucracy and discipline from 1700 to the present day*. Cambridge, UK: Polity Press.

De Goede, M. (2003). Hawala discourses and the war on terrorist finance. *Environment and Planning D: Society and Space*, *21*(5), 513–532.

Dear, M., & Lucero, H. (2005). Postborder cities, postborder world, *Environment and Planning D: Society and Space*, *23*, 317–321.

Der Derian, J. (1990). The space of international relations: Simulations, surveillance and speed. *International Studies Quarterly*, *34*(3), 295–310.

Der Derian, J. (1995). The value of security: Hobbes, Marx, Nietzsche and Baudrillard. In R. Lipschutz (Ed.), *On Security* (pp. 24–45). New York, NY: Columbia University Press.

Derrida, J. (1982). *Positions* (A. Bass, Çev.) Chicago, IL: University of Chicago Press.

Derrida, J. (1999). Difference (Ö. Sözer, Çev.). *Toplumbilim*, *10,* 49–61.

Diez, T. (1999). Speaking 'Europe': The politics of integration discourse. In T. Christiansen, K. E. Jørgensen & A. Wiener (Eds.), *The social construction of Europe* (pp. 598–613). London, UK: Sage.

Douglas, J. (2009). Disappearing citizenship: Surveillance and the state of exception. *Surveillance&Society*, *6*(1), 32–42.

Dreyfus, H., & Rabinow, P. (1983). *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*. Chicago: University of Chicago Press.

Edkins, J. (1999). *Poststructuralism and international relations bringing the political back in*. London, UK: LRP Publications.

Foucault, M. (2011a). *Büyük kapatılma seçme yazılar 3* (I. Ergüden ve T. Birkan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2011b). Özne *ve iktidar seçme yazılar 2* (I. Ergüden ve T. Birkan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2012). İktidarın *gözü seçme yazılar 4* (I. Ergüden ve T. Birkan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2013a). *Deliliğin tarihi* (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Foucault, M. (2013b). *Hapishanenin doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Foucault, M. (2013c). *Güvenlik toprak nüfus* (F. Taylan, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Giddens, A. (2008). *Ulus devlet ve* şiddet (C. Atay, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gill, S. (1995). The Global Panopticon? The neo-liberal state, economic life and democratic surveillance. *Alternatives*, *20*(1), 1–49. https://doi.org/10.1177/030437549502000101

Haggerty, K., & Ericson, R. (1997). *Policing the risk society*. Toronto, Canada: University of Toronto Press.

Haggerty, K., & Ericson, R. (2000). The surveillant assemblage. *British Journal of Sociology*, *51*(4), 605–622. https://doi.org/10.1080/00071310020015280

Hardt, M. ve Negri, A. (2012). İmparatorluk (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hu, M. (2013). Biometrie ID cybersurveillance. *Indiana Law Journal*, *88*, 1475–1558.

Jackson, R. (2005). Security, democracy, and the rhetoric of counter terrorism. *Democracy and Security*, *1*(2), 147–171. https://doi.org/10.1080/17419160500322517

Laclau, E. (2007). *Popülist akıl* üzerine (N. B. Çelik, Çev.) İstanbul: Epos Yayınları.

Laclau, E. (2009). Kimlik ve hegemonya: Siyasal mantıklarin oluşumunda evrenselliğin rolü. In J. Butler, E. Laclau & S. Zizek (Eds.), *Olumsallık, hegemonya, evrensellik* (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Hil Yayın.

Lemke, T. (2016). *Politik aklın eleştirisi: Foucault'nun modern yönetimsellik* çözümlemesi (Ö. Karlık, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.

Levi, M., & Wall, D. S. (2004). Technologies, security, and privacy in the post-9/11 European information society. *Journal of Law and Society*, *31*(2), 194–220. https://doi.org/10.1111/j.1467-6478.2004.00287.x

Levi-Strauss, C. (2012). *Yapısal antropoloji* (A. Kahiloğulları, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.

Lüdemann, S. (2014). *Politics of deconstruction a new introduction to Jacques Derrida* (E. Butler, Çev.) California, CA: Stanford University Press.

Lyon, D. (1997). *Elektronik göz: Gözetim toplumunun yükselişi* (D. Hattatoğlu, Çev.) İstanbul: Bilgi Sarmal Yayınları.

Lyon, D. (2003). *Surveillance after September 11th*. Oxford, UK: Blackwell Publishing.

Lyon, D. (2003). Surveillance as social sorting: Computer codes and mobile bodies. In D. Lyon (Eds.), *Surveillance as social sorting privacy, risk and digital discrimination* (pp. 13–31). New York, NY: Routledge.

Lyon, D. (2004). Globalizing surveillance comparative and sociological perspectives. *International Sociology*, *19*(2), 135–149. https://doi.org/10.1177/0268580904042897

Lyon, D. (2006). *Gözetlenen toplum: Günlük hayatı kontrol etmek* (G. Soykan, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Lyon, D. (2012). *Vesikalı yurttaş: Gözetim aracı olarak kimlik kartları* (B. Baysal, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Lyon, D. (2013). *Gözetim* çalışmaları*: Genel bir bakış* (A. Toprak, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Marx, G. T. (2002). What's new about the new surveillance classifying for change and continuity. *Surveillance & Society*, *1*(1), 9–29

Mattelart, A. (2012). *Gözetimin küreselleşmesi: Güvenlileştirme düzeninin kökeni* (O. Gayretli & S. E. Karacan, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

May, T. (2000). *Postyapısalcı anarşizmin siyaset felsefesi* (R. G. Öğdül, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

McCahill, M. (2002). *The surveillance web: The rise of visual surveillance in an English city*, Cullompton, UK: Willan Publishing Limited.

Mouffe, C., & Laclau, E. (2012) *Hegemonya ve sosyalist strateji radikal demokratik bir politikaya doğru* (A. Kardam, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Neocleous, M. (2014). *Savaş erki polis erki* (B. S. Aydaş, Çev.) Ankara: Nota Bene.

Norris, C., McCahill, M., & Wood, D. M. (2004). The Growth of CCTV: A global perspective on the international diffusion of video surveillance in publicly accessible space. *Surveillance & Society*, *2*(2), 110–135.

Norton, A. (1987). *Reflections on political identity*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

Poster, M. (1990). *The mode of information*. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Rose, N. (1999). *Powers of freedom reframing political thought*. New York, NY: Cambridge University Press.

Rose, N., & Valverde, M. (1998). Governed by law. *Social and Legal Studies*, *7*(4), 541–551. https://doi.org/10.1177/096466399800700405

Rule, J., Mc Adam, D., Stearns, L., & Uglow, D. (1983). Documentary identification and mass surveillance in the United States. *Social Problems*, *32*(1), 222–234. https://doi.org/10.2307/800214

Salter, M. (2005). At the threshold of security: A theory of international borders. In E. Zureik & M. Salter (Eds.), *Global surveillance and policing: Borders, security, identity* (pp. 36–51). Oregon: Willian Publishing.

Sarup, M. (2004). *Post -yapısalcılık ve postmodernizm* (A. Güçlü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat.

Saygın, T. (2010). Yapısalcılıktan postyapısalcılığa. A. Öztürk (Ed.), *Postyapısalcılık* içinde (s. 7–34). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Shapiro, M. J. (1988). *The politics of representation: Writing practices in biography, photography and policy analysis*. Madison, UK: University of Wisconsin Press.

Simon, B. (2005). The return of panopticism: Supervision, subjection and the new surveillance. *Surveillance and Society*, *3*(1), 1–20.

Smith, R. (2005). *The utility of force: The art of war in the modern world*. London, UK: Penguin.

Torpey, J. (2000). *The invention of the passport: Surveillance, citizenship and the state*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Van Munster, R. (2004). The war on terrorism: When the exception becomes the rule. *International Journal for the Semiotics of Law*, *17*, 141–153.

Walker, R. B. J. (1993). *Inside/outside: International relations as political theory*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Weber, C. (1994). *Simulating sovereignty: Intervention, the state and symbolic exchange*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Weldes, J. (1999). *Cultures of insecurity: States, communities, and the production of danger*. Minneapolis, UK: University of Minnesota Press.

Woodward, D. (2001). *Biometrics: Facing up to terrorism*. Santa Monica, CA: Rand Arroyo Centre.

Woodward, J. D. (2003). *Biometrics: Identity assurance in the information age*, New York, NY: McGraw Hill.

Zureik, E., & Hindle, K. (2004). Governance, security and technology: The case of biometrics. *Studies in Political Economy*, *73*, 113–138. https://doi.org/10.1080/19187033.2004.11675154